

Academisch Goud

De lange traditie van de universitaire prijsvraag

De Academische Boekengids 64, september 2007, pp. 6-7.

De natuurkundige en Nobelprijswinnaar Heike Kamerlingh Onnes won als student twee academische medailles, de grote liberale staatsman Johan Rudolf Thorbecke viel zelfs drie keer in de prijzen. Tussen 1815 en 1968 schreven de universiteiten bijna tweeduizend prijsvragen uit. Dat leverde niet alleen een collectie curiosa op, maar geeft ook inzicht in de geschiedenis van de Nederlandse wetenschapsbeoefening.

Premies en prijzen doen het de laatste jaren goed in de academie. De beste docenten, uitmuntende onderzoek(st)ers, de slimste scriptie, de leukste scriptie, de handigste debater, het opvallendste proefschrift, de vindingrijkste ingenieur, de student(e) met de meeste ondernemingszin, de student(e) met het grootste gevoel voor maatschappelijke dienstverlening, de voorbeeldigste alumnus/a – het kan niet op. We kunnen gevoegelijk constateren dat belonen, eren en prijzen ons kennelijk gemakkelijk afgaan. En dat is wel eens anders geweest, pleegt men daaraan toe te voegen.

Nu is er een boek gepubliceerd dat onze collectieve herinnering op dit punt corrigeert. De medisch historicus Mart van Lieburg stelde een vrijwel volledig overzicht op van de prijsvragen die Nederlandse universiteiten hebben uitgeschreven tussen 1815 en 1968. Hij komt tot een lijst, geordend naar universiteit en faculteit, van 1890 prijsvragen, inclusief herhalingen. Ruim 1400 inzendingen waren het resultaat, waarvan ruim 800 werden bekroond.

Wat waren dat voor prijsvragen? Nu zouden we het ‘onbezoldigde onderzoeksopdrachten’ noemen. Studenten werden uitgenodigd een door een faculteit geformuleerde onderzoeksvraag te beantwoorden. Ze moesten hun werkstuk anoniem inzenden en dongen mee naar een medaille of een eervolle vermelding, uit te reiken of bekend te maken tijdens de dies van de universiteit. Aanvankelijk werden de opdrachten in het Latijn gesteld en moesten ook de inzenders zich van de Latijnse taal bedienen. Vanaf 1845 werden steeds vaker antwoorden in het Nederlands geaccepteerd. Zo kroonde in 1850 de Groningse universiteit Nicolaas Meursing Nederlandstalige *Verhandeling over de Bonte Kraai uit het oogpunt van natuurlijke historie en ontleedkunde* met goud. Diens Latijnse proefschrift over hartkleppen laat zien dat we hieraan overigens geen conclusies mogen verbinden over zijn kennis van het Latijn.

Toch speelde de teruglopende actieve kennis van het Latijn wel degelijk een grote rol. De Leidse universiteit besloot in 1857 ten behoeve van de medici voortaan de prijsvraag van een Nederlandse vertaling te voorzien, een voorbeeld dat de andere universiteiten na enige aarzeling volgden. Toen de Amsterdamse academie in 1863 besloot mee te doen met het prijsvragenstelsel hanteerde men, met uitzondering van de classici, van meet af aan de Nederlandse taal voor de formulering van de opdrachten, de would-be-latinisten daarmee veel ellende en het Latijn talloze beledigingen besparend.

‘DE AMSTERDAMSE ACADEMIE HANTEERDE VAN MEET AF AAN HET NEDERLANDS
VOOR DE FORMULERING VAN DE PRIJSVRAGEN, DE WOULD-BE-LATINISTEN
DAARMEE VEEL ELLENDE EN HET LATIJN TALLOZE BELEDIGINGEN BESPAREND.’

Van Lieburg laat zijn inventarisatie vergezeld gaan van een historische schets van de lotgevallen van de academische prijsvragen sinds hun introductie bij wet van 1815. Deze inleiding is daarom zo aardig omdat ze in kort bestek en op een beperkt terrein allerlei typerende en herkenbare aspecten van de geschiedenis van de Nederlandse universiteit beschrijft. Om te beginnen al de vraag naar het waarom van de wettelijke verplichting. Het gaat de wetgever om een middel tot aanmoediging van gevorderde studenten (een *incentive* zou de huidige wetgever zeggen) naar buitenlands voorbeeld. In Duitsland bestonden academische prijsvragen al tientallen jaren. Het werd tijd dat Nederland op internationaal niveau mee ging doen. Nu de Franse tijd voorbij was, ontstond daarvoor de ruimte. Belangwekkend is verder dat het Franse alternatief van een jaarlijks algemeen *concours*, waarbij *alle* studenten werden beoordeeld en gerangschikt, kennelijk niet in aanmerking kwam. Het zou een keuze blijken voor een benadering die tot de dag van vandaag als vanzelfsprekend wordt gevolgd.

Een andere zeer herkenbare trek van deze historie is het gemak waarmee de overheid haar educatieve ambities vergeet wanneer er bezuinigd moet worden. In 1836 is het voor het eerst zover. Om budgettaire redenen wordt het aantal prijsvragen dat de universiteiten mogen uitschrijven tot een minimum beperkt – per slot van rekening ging het telkens om gouden medailles ter waarde van vijftig gulden per stuk (Organiek Besluit 1815, art. 205). Zeven jaar later volgt een koninklijk besluit waarbij het prijsvrageninstituut geheel wordt opgeheven, wat aan de universiteiten leidt tot grote opwinding en de beslissing de zaak voor eigen rekening voort te zetten. Dan komt er een commissie die de kwestie moet bestuderen. Haar advies wordt om allerlei redenen nooit in het parlement behandeld. Vervolgens neemt in 1851 koning Willem III ‘doordrongen van het belang, hetwelk het Vaderland heeft bij den bloei der akademische studiën’ hoogstpersoonlijk het initiatief. Tijdens de dies van de Leidse universiteit laat hij

meedelen jaarlijks zeven gouden medailles aan de hogescholen ter beschikking te zullen stellen.

De inventarisatie zelf laat zich lezen en genieten als het pak van Sjaalman van de wetenschap. Enkele voorbeelden om een indruk te geven van de aard en de variëteit van de prijsvragen: *De faculteit verlangt een onderzoek naar den aard en het gezag van het geweten* (twee inzendingen, beide afgekeurd). *De faculteit verlangt een onderzoek naar de herkomst van het vruchtwater* (onbeantwoord). *Quid interest inter dialectam Platoniam et Aristotelem?* (geen antwoord) *Welke is de invloed van den oorlog op de tusschen de oorlogvoerende partijen bestaande verdragen?* (eervolle vermelding) *De faculteit vraagt een onderzoek naar de techniek en de betrouwbaarheid van de uitkomsten van de indirecte bloeddrukmeting bij de hond* (onbeantwoord). *De faculteit verlangt een beschouwing over den invloed van de Bijbelvertalingen, voorafgaande aan de Statenvertaling, op de Hollandsche kunst* (geen antwoord). *De faculteit verlangt een historisch, critisch en experimenteel onderzoek over de psychologie van de dementia praecox* (eervolle vermelding, niet uitgereikt omdat de auteur geen student in de zin der wet bleek). *Exponatur theoria tangentium, ejusque usus* (gouden medaille).

Men kan zo'n inventarisatie zien als een collectie curiosa en zich verwonderen over de nu eens zeer brede dan weer zeer toegespitste vraagstelling. Maar de lijst laat zich ook gebruiken als bronmateriaal voor de ontwikkelingsgeschiedenis van de Nederlandse wetenschapsbeoefening. Toekomstige wetenschapshistorici zullen er zonder twijfel hun voordeel mee doen.

'EEN ZEER HERKENBARE TREK VAN DEZE HISTORIE IS HET GEMAK WAARMEE DE OVERHEID HAAR EDUCATIEVE AMBITIES VERGEET WANNEER ER BEZUINIGD MOET WORDEN.'

De prijsvragen waren bedoeld als aanmoediging tot studie. Uit de respons blijkt dat ze die functie inderdaad een tijdlang vervulden voor een deel van de studenten. Wie Van Lieburgs overzicht doorneemt met de kennis van later kan de neiging niet onderdrukken te zoeken naar bekende namen. Voor wie was de beantwoording van een academische prijsvraag de eerste stap van een glansrijke loopbaan in de maatschappij of wetenschap? Groen van Prinsterer en Abraham Kuyper waren winnaars van een gouden medaille en Thorbecke verwierf liefst driemaal een academische prijs. Onder de prijswinnaars vinden we ook de scribente Henriette Boas en Willem van Eekelen, de latere minister van Defensie. Gerenommeerde juristen als Asser en Rutgers onderscheidden zich al jong als bekroonde inzenders. Bekende theologische prijswinnaars waren Hofstede de Groot, Van den Bergh van Eysinga, Oberman en De Zwaan. De astronomen Pannekoek en De Sitter (de zoon van) wonnen al vroeg academisch goud. Lang voordat hij een Nobelprijs verwierf, won Frits Zernike een gouden medaille met een verhandeling over de mathematische theorie van het klok- en hamerspel. Ook Kamerlingh Onnes won als student een academische medaille, tweemaal zelfs. Vele anderen zouden te noemen zijn. Het is aantrekkelijk materiaal voor nader onderzoek. Daarin ligt uiteindelijk de belangrijkste waarde van de inventaris van professor Van Lieburg: aanmoediging tot verdere studie, evenals het voorwerp van zijn verzamellust.

Sijbolt Noorda was van 1998-2006 bestuursvoorzitter van de Universiteit van Amsterdam en is sinds 2006 voorzitter van de Vereniging van Universiteiten (VSNU).

Besproken boeken:

De academische prijsvragen; Een inventarisatie en annotatie van de prijsvragen - uitgeschreven door de Nederlandse universiteiten 1815-1968
door **M.J. van Lieburg**
Erasmus Publishing. Rotterdam 2007.
372 pag., € 79,50